

מטרת תורת ההסתברות היא למצוא את החוקים והכללים השולטים במה שבני האדם, עקב בורותם בתהליכי הסיבה והתוצאה, מכנים מזל וגורל.
יאקוב ברנולי (אבי תורת ההסתברות)

פרולוג

במהלך הקריירה שלי כחוקר עתידיים נוכחתי שאנשים בעלי רקע שונה ובני כל הגילאים עוברים טרנספורמציה בגישתם אל התחום – מציניות רבה ועד לתמיכה נלהבת. עם זאת, תמיד היו כאלה שנחשפו אליו או עברו מסלול הוראה, אם בהנחייתי ואם בקריאת ספרות רלוונטית, ועדיין לא הצליחו לקבל ולהטמיע בתודעתם את ההנחה המרכזית של חקר העתיד, האומרת כי בני אנוש יכולים ללמוד מגמות בהליכים מדעיים מהימנים ולהגיע להיסקים על העתיד להתרחש במובהקות מדעית גבוהה.

תופעה זו של ספקנים וציניקנים כלפי התחום השאירה אותי בדרך כלל נבוך ומבולבל, בלא שתהיה לי יכולת להסבירה. לטעמי זה אך טבעי לנסות ללמוד את העתיד, ותדיר התקשיתי להבין את אלו אשר בפסקנות גדולה טענו כי לא רק שלא תיתכן פעולת למידה מסוג זה, אלא שאפילו מיותר לנסות. שנים הנחתי שכמו כל גישה אנושית אחרת, גם זו בוודאי קשורה למשתנים נוספים, למשל תכונות אישיות או העדפת תחומי עניין פרסונליים, וסברתי שאין טעם לצלול לעומקה של גישה זו אף שהציקה לי לא מעט. הנחתי לה לטובת השומעים אשר הראו פתיחות והיו מוכנים להתוודע לדרך שבה אפשר לזהות מגמות כלליות ואישיות. עם זאת, בתוך תוכי חשדתי שטמון בה משהו מיוחד שחשוב לחקור ולתת עליו את הדעת ביתר הרחבה. קיוויתי שיום יבוא

ואתפנה לטפל בה. אני שמח להציג את פרי עמלי בספר הזה.

ההזדמנות לטפל בסוגיה עלתה אצלי לאחר כמה וכמה מפגשים וחילופי דברים שהיו לי עם עמיתים וחברים בנוגע לסוגיות בנושא חקר העתיד. חילופי דברים אלה עוררו בי ביתר שאת את התמיהה על מהותה של תופעת הספקנות. מצאתי שגם לאחר מאמץ גדול, מובנה ורציונלי לענות על כל הספקות שהעלו בפני הספקנים, לא הצלחתי לקרובם להנחה המרכזית, הטוענת כי לאדם בתחילת המאה ה-21 יש די כלים מהימנים לזהות את ההיגיון ואת הרפוסים של מערכות ולהטיל את הווקטור שלהן לטווחי-זמן-עתיד שונים, וכי למעשה עיקר הפעילות המנטלית של האדם הוא חשיבת-עתיד. הם התקשו לקבל את הסברה שההבדל היחיד בין מה שהאדם הפרטי עושה במוחו בתהליך תכנון עתיד לבין מה שחוקר עושה הוא רק יכולתו של החוקר לנהל את ההליך בעזרת סטנדרטים של חשיבה מדעית מקובלת. הספר הזה בא להציע הסבר למקורה של תופעת הספקנות ולהציג לפני הקורא את אשר נכון לטעון באוזני כל מי שעדיין מהסס בנוגע לחשיבות הגדולה של התחום ולמקורותיו הקוגניטיביים. כדי להבהיר במסודר את הסברה הזו אני מבקש להציג כאן את מקורותיה הנוירופיזיולוגיים של חשיבת-העתיד ואת דרכי התפתחותה במוחו של האדם מגיל ינקות ועד בגרות; אחר כך אני מבקש לתאר דרכים שבהן אפשר לשפרה לכדי מיומנות מסדר גבוה ולרתום אותה ביעילות לתהליכי קבלת ההחלטות הפרטיים והקולקטיביים; ולבסוף אני מבקש להדגים כיצד חשיבה מעין זו יכולה לתת פתרון לאחד האתגרים הקשים והמסובכים שעומדים בפני הפרט והחברה האנושית במאה ה-21, והיא סוגיית הגמלאות והחיסכון הפנסיוני, המאימת להוריד שאולה כלכלות רבות.

את המיומנות לחשוב-עתיד אני מכנה "פורקוגניטו" (forcognito). לצורך הבהרת אופיו הייחודי של מוח האדם לחשוב-עתיד, אני משתמש במונח המוכר בספרות המדעית "אינקוגניטו" (incognito) – המציין את המצב הרגיל שבו רוב המחשבות על העבר ועל ההווה מעובדות מאחורי הקלעים, עמוק בתוך נבכי המעגלים הנוירוניים שבמוח, ובלי שהפרט יהיה מודע אליהן כלל – ומוסיף עליו נדבך שלפיו הפעילות הנסתרת הזו, שבה המוח מייצר תמונות עתידיות (סימולציות) של מצבים סבירים ואפשריים בעתיד, נועדה כדי להיטיב לתכנן את הבאות, בתקווה להגדיל בכך את כושר שרירותו של האדם

בסביבות מורכבות הנמצאות בתמורה מתמדת ובאי-ודאות משוועת. המונח פורקוגניטו מורכב מהמילים, Forward/Foresight + Cognito, והוא מציין אפוא את יכולתו הייחודית של המוח לעבד מידע מעברו, בשקט של מאחורי הקלעים וללא מודעות עצמית, בייחוד כדי לתכנן את עתידו ביעילות מרבית. לצד סקירת התהליכים המתרחשים במוח בעת חשיבת-עתיד, אני מבקש להסביר מדוע דווקא בסביבה כה דינמית המאפיינת את תחילת המאה ה-21 אנשים מביעים התנגדויות ברמות שונות כאשר הם שומעים לראשונה על הצורך ועל היכולת ללמוד את העתיד ולחקור מגמות עתידיות. מדוע הם מתקשים לקבל את מידת התקפות של המתודולוגיות אף שיש להן מהימנות מוכחת? מדוע הם מרגישים שחקר העתיד סותר את הפרדיגמה המדעית המקובלת? מהם מאפייני הפרופיל של מי שקשה מאוד לשכנעם ביכולת התחום לזהות מגמות עתידיות? מה גורם לאנשים מסוימים להתאהב בתחום? מתי מתחילים אלה להשתכנע שיש משהו אותנטי בחקר העתיד? האם יש פרופיל של המנהל אשר קשוב יותר לדיסציפלינה הזו? האם יש סגנונות מגוונים של חשיבת-עתיד של אנשים ומנהלים שונים? האם יש דרך למדוד ולשפר את היכולת לחשוב-עתיד? האם יש דרך לחזות עתידים אישיים במהימנות גבוהה? אני מקווה שהדברים הבאים ישפכו אור על מקור יכולתו של האדם לחשוב-עתיד, על מאפייניה ועל הדרכים להעצימה, ובעיקר על נחיצותה בהישרדותו של בן אנוש במאה ה-21.

דוד פסיג

דצמבר 2012